

3. АСКЕТСКИ ЕТОС

Литургијски чин примања и узношења живота свијета дјелатно изражава могућност човјекову да у Историји поста-не личност, надилазећи своју биолошку ипостас, која се налази под влашћу пропадљивости и смрти. Али Евхаристијски етос као садржај живота личности се не црпи из Историје, не-ко из исхода и краја исте. Превазилажење онтолошке детер-минисаности природе, истина и пуноћа личности припадају будућности Царства Божијег. Евхаристијом пред-окушамо, унапријед примамо оно што ће се остварити у Есхатону Ис-торије.

Евхаристија је осим дјела *на одређеном мјесту*, истовре-мено и кретање и путовање *у времену* ка том есхатолошком остварењу. Њена Онтологија представља једну откривајућу *икону Есхатона*. Због тога се и евхаристијски етос личности пројављује управо као *о-есхатоловање* биолошке индиви-дуалности. У евхаристијском искуству Цркве личност дија-лектички напредује упоредо са индивидуалном самодо-вољношћу природе, са биолошком ипостаси живота. Напетост која постоји између личности и биолошке индиви-дуалности не значи одрицање свијета нити биолошке приро-де. Евхаристијски етос прима природу и свијет, да би у свео-бухватности (саборности) личности ипостазирао потенцијале природе и свијета. Тај покрет личности, који путем Евхарис-тије овдје и сада, *већ али још не*, бива икона и преокус Есха-тона, представља садржај аскетског етоса.

Аскеза у оквирима евхаристијског етоса Цркве изража-ва слободу личности да надиђе пропадљиви биолошки жи-вот, да преобрази и обнови природу од ограничења индиви-дуалне самодовољности. Управо због тога је подвиг борба ли-чности са самом издвајајућом (отцјепљујућом) стремњом њене природе. Православни етос аскезе, који полази од евха-ристијског сагледавања свијета и живота, уопште није пове-зан са законским поимањем индивидуалне врлине, са награ-дом достојним дјелима или са моралном дисциплинованошћу зарад државне или религиозне достојанствености.

¹ Са грчког превела Маја Ракичић.

Уосталом, аскетски етос Цркве негира дуалистичко потцијењавање материјалног тијела у корист духовно узвишеније душе. Аскеза се односи на цијелог човјека као тијело и душу, управо као што се и спасење односи на душевно-тјелесну цјеловитост и пуноћу човјека.

Подвиг се без евхаристијске подлоге лако изврше у једно духовно увјекбавање и самодисциплину, у приватно достигнуће изабраних, који својим учинцима освајају високе врхунце на лествици моралног врлинослова и духовних врједности. Аскетски етос не представља индивидуалну него *par excellence црквену чињеницу*. Он је лично искуство превазилажења самог себе, од сваке безизлазне опсесије до самодовољности постојања, *друштвено ошварење* личности за живот заједнице као сапостојање и однос са осталим члановима Тијела Христовог, потврдан одговор за живот као љубав и слободу. Људски труд не постиже, него само слободно прима и љубављу се зближује са начином постојања Бога.

Уз ове претпоставке аскетски карактер личности се не односи само на неку индивидуалну моралну досљедност, која тежи ка томе да пређе у један интелектуални и психолошки однос са Богом, него прима све потенцијале природе, да би их на онтолошки начин ипостазирао, да би им дао истински, а не умртвљени живот. Све се прима да би постало истина и живот. Ерос и тијело се не поништавају, нити обезвријеђују, него у аскетском етосу Цркве личносно задобијају смисао.

Ерос од грчевитог и безизлазног покрета продужавања врсте у границама отцијепљене природе, постаје екстатични занос, *љубавно самонадилажење* индивидуалности по лику начина постојања Свете Тројице. Личност воли слободна од неопходности природе онда када аскетски надилази нужност и искључивост. Она у некој другој личности воли све и сва, будући да личност у себи може да сажме и да изражава цијели свијет. Црква то преображење и обновљење након пада разбијене природе благосиља у Светој Тајни брака, која би без свог евхаристијског приношења и утјеловљења у Цркву била само благослов и религиозно признање врједности природног ероса и породице. Без аскетског етоса и Евхаристије, брак остаје у компромисним оквирима поштовања интереса заједнице (друштва) који су прихваћени као врједни, као што су усклађивање карактера, потреба за породицом, и остали.

Док испуњујућа димензија ероса као образа заједнице личности Свете Тројице, не препоручује дематеријализовање природног брачног односа, она га ослобађа природне нужности продужења врсте, дакле, исчезнућа и смрти личности.

Аскетски етос преображава ерос у заједницу љубави и слободе личности, у *есхаџолошки* *ограз* *џуноће* и *цјеловитости џироде*, у оно што се већ предокуша „у Христу и у Цркви“, изван и изнад природних или друштвених компромиса. Ако брак данас, као никад до сада, пролази кроз најобухватнију кризу, ако брак, као што се често каже, убија ерос то бива управо зато што се превиђа аскетско поимање ероса. Када неко други не представља ништа до средство за индивидуално задовољство, ерос постаје само средство за задовољавање једне индивидуоцентричне потребе, трагична маска истинског ероса.

Али и *џијело* као израз природне индивидуалности, као и ерос, аскетски може да се ипостазира од стране личности, дакле да не служи једној отцијепљеној природи као носиоцу подјеле, удаљености и смртности. Када се ослобађа ограничења индивидуалности и искључивости, људско тијело бива израз заједнице и љубави. То тијело је Христос примно као нову твар, у то тијело нас уводи Крштење, наше знање и учење у истини живота је тјелесно. Човјеково тијело је тијело свијета, у себи сажима материју бесловесне твари. Њега у Евхаристији приносимо, оно бива освећено, оно се претвара у Тијело Христово, у тијело Евхаристије, њиме заједничаримо са другима и са самим Богом.

Аскетски етос се пројављује у сваком светотајинском чину, који нас поставља у центар евхаристијског догађаја Цркве као личносног остварења егзистенцијалних потенцијала природе. Путем Светих Тајни човјек сваки дио свог живота уноси и утјеловљује у евхаристијско Тијело Цркве. Уједињује своје аскетско *садејство* са животом Христовим, сапрожима свој етос начином постојања слободе и љубави.² Крштењем се једно одређено биће личносно препорађа и прибраја евхаристијској заједници Цркве. Помазањем задобија личносно усвојење односа са заједницом личности Свете Тројице. Браком се ерос претвара у начин постојања Христа и Цркве.

Све Свете Тајне евхаристијског сабрања доприносе *еџзистенцијалној џромјени* индивидуе у личност, по лику и облику Божијем. Аскетски етос који изражава лично противље-

² Органиско повезивање Светих Тајни и личних боготворних благодати са личним утјеловљењем исте од стране сваког вјерника, јесте сигурна егзистенцијална предиспозиција живота у Христу. Ту аскетско-литурџијску димензију налазимо јасно изражену у тролитичким текстовима које нам је сачињавао Архиепископ Екклзијар, искључиво издичећи огранке аскетско предање православног монаштва. ПОСЛ. АГРИА СИМОНАΝΟΥ, Катихизис за Лича. 4. Овај Апостол Преводилачки Братство, Скопје, 2011.

ње побуњеној природи не дјелује механички и аутоматски, у оквирима неког узрочнопосљедичношћу одређеног дијалектичког односа труда и резултата, као што је то у случају заковске и утилитарне етике. Аскетска борба личности нема у виду индивидуално обезбјеђење нити достојанственост у друштву, него динамично одмјеравање са егзистенцијалним проблемом истине о човјеку. Она изражава снажан покрет и пут и никада се не сматра окончаном, јер се пуноћа истине личности доживљава есхатолошки и не црпи начин свог постојања из онога што сада јесте, него из онога што ће на крају у Есхатону бићи.

У аскетски етос се убраја и познање неуспјеха личности да надиђе своју биолошку ипостас. То познање не води у безнађе и одустајање, него до евхаристијског и аскетског етоса покајања, као непрекидног испробавања људске слободе да поново прихвата своју побуњену природу. Исто чини и Црква сваки пута када се сабира ради евхаристијског примања свијета и живота. Изван и изнад категорија које тумаче рањени егзистенцијалности, покајање не представља психотерапеутско средство за лично искупљење. Етос се не односи на неки безлични скуп дужности, нити на неки јуридички ауторитет - да би био схватан као морална самодовољност или законски преступ - него на истину личности као заједнице и односа са Богом.

Православно Предање не зна за пастирски метод страха, доживљај Бога као терористе који кажњава, појам индивидуалне праведности, полагање одређених вриједности зарад искупљења гријехова. Психолошки синдром Бога као оца садисте, којем је радост да кажњава сваки преступ слабог човјека, изражава једно катастрофално искривљење истине о Богу и човјеку. Отуђење његовог онтолошког садржаја од етоса, покајање преиначује у моралистичко и психолошко старатељство над савјешћу, Бога у судију, а човјека у преступника. Али правда Божија није бог Богу, јуридичко самооправдавање човјека, који Бога поима као Закон, а спасење као морално самооправдање. Правда Божија је љубав Божија; човјеково покајање је познање пада његовог бића.

О овој правди Божијој и о том човјековом покајању говори Достојевски у „Злочину и казни“, када „неморални“ Мармеладов узвикује: „Само ће се Он сажалити на нас, Он који се сажално на све људе. Он је све осјетио, Један и једини судија... Он ће свима судити, и добрим и лошим, и опростиће им... И тада ће нам Христос рећи: дођите и ви. Сви ви. Ви пијанице, ви слаби, ви бестидни!... И рећи ће нам: „Ви јадна бића, постали сте једнообразни са ликом звјери и на свом

челу носите њен печат... Али дођите и ви!“ И тада ће се праведни успротивити, а мудри се зачудити: „Ма, Господе, како их примаш?“ А Христос ће рећи: „Ако их примам, господо праведници, ако их примам, господо цјеломудрени, то чиним јер нико од њих никада себе није сматрао достојним.“ И пружиће нам своје руке, отворити свој загрљај, и ми ћемо пасти пред ноге Његове и све ћемо схватити! Да, тада ћемо схватити све... Господе, нека дође Царство Твоје!“¹¹ Христос опрштај, опрштај Цркве не представља јуридичку казну и отпуштење гријехова, него аскетски човјекољубиви *опрштај-поновно присаједничење* живоносном Евхаристијском Тијелу, тој Есхатолошкој заједници.

4. ДРУШТВЕНЕ ДИМЕНЗИЈЕ ПРАВОСЛАВНОГ ЕТОСА

Православни етос Цркве проистиче из егзистенцијалног остварења истине личности и изражава живот као истину и заједницу. Живот личности као егзистенцијална истина слободе и другојачијости не само да у себи садржи димензију заједнице, него се састоји од догађаја заједнице. Етос живота као заједнице заснива начин постојања, истину личности. Стога, учешће у заједници није само неки додатак нити споредна појава, него основна претпоставка личности.

Етос заједнице, личност као егзистенцијално остварење заједничког догађаја и чињенице живота, се историјски и друштвено отјеловљује у евхаристијском сабирању Цркве, као што смо претходно описали. Стога се благоразумно поставља питање о доприносу и пројављивању тог етоса у непосредности историјског и друштвеног пута друштвеног живота човјековог. Православни етос у оквирима пута и развоја западне културе личи на бестјелесни идеализам, или у најбољем случају на субјективан доживљај, који не утиче на конкретна питања друштвеног живота. Ако он дјелатно не утиче и не мијења историјски и друштвени сплет чињеница и догађања, који је онда смисао православног етоса? Ако било које мистичко искуство евхаристијског Тијела измјери-во и објективно не побољшава практичне потребе друштвене цјелине, зар не изражава само утопијске и романтичне

¹¹ Насупрот јуридичком поимању о самооправдавању човјека, наведеном од Достојевским и Александар Панајотидис у својој приповјетци „Без вијеница“ одликава православно критерије аскетског етоса.

лажне представе и осјећаје? Којом истином православни етос доприноси проблему заједничког саживота људи, достигнућу објективних рјешења за функционисање цјелине друштва?

Западна култура, која у наше вријеме преовладава у цијелом свијету, заснива се на у потпуности различитим онтолошким претпоставкама циљева и интересних сфера у односу на визију и дјело православног Предања. Ако је циљ православног етоса *живјети по истини*, давање смисла животу изван и изнад пропадљивости и смрти, етичка проблематика Запада етос повезује са побољшањем објективних услова људског живота, а истину са њеном употребном дјелотворношћу. Непосредност потреба друштвене цјелине, рационалистичко уређење њених проблема одређују етику као претпоставку за уређење сваке друштвене праксе. *Етика дјелотворности* се појављује као једина могућност за сређивање друштвених проблема.

У току развоја западно-европске културе образована је једна друштвено-политичка етика чија истинитост произилази из њених резултата и која, поред разноликости издања и разноликости у развоју, почива на основним начелима рационалистичког уређења, употребне примјене и углавном објективног наметања. Колико год да изгледа да је та етика противна хришћанској етици, онаквој каква се гаји у окриљу западног Хришћанства, ипак она не представља ништа друго до посвјетовњачење и крајњи историјски развој исте. Објективизација истине као логички доказиве стварности, посматрање исте као тоталитарног система знања који човјек ефективно може да употреби да би остварио своје животне потребе, представљају заједнички основ и пупчану врпцу која етику западног Хришћанства повезује са посвјетовњаченом етиком коју је установило Просвјетитељство. Разлика се састоји у чињеници да је религиозна етика, која јури за индивидуалним благостањем и трансцедентим искупљењем, преиначена у једну друштвену етику, која се сад већ дјелотворно и ефективно повезује са историјским и друштвеним побољшањем стања и корисношћу за овоземаљски живот човјека.

Друштвена етика је сад већ једна овосвјетска „метафизика“, једна политичка теологија, која тежи ка томе да на Земљи оствари царство правде као програм и примјену човјековог материјалног благостања. У *Причи о Великом Инквизиџору* Достојевски трагедизује цијену таквих визија „опште среће“, показујући метафизичке корјене и заједничку „материцу“ тоталитарних система који захтијевају ефективност путем једног политичког, дакле објективног наме-

тава. *Објективизација* истине, рационалистичка *корисност* и друштвено-политичка *ефективност* су појмови који се пружају дуж цијелог пута којим ходи западна култура. Превасходност побољшања уједначује и уграђује сваког појединачног човјека у једну безличну масу, док једна мала група људи објективно и непогрјешиво одлучује о добру и срећи човјечанства. Наметање државне власти, правосудника Бога, овоземаљских божанстава Просвјетитељства, капитала или револуције против капитала, слободне економије, материјалног благостања, новог свјетског поретка увијек бива на основи објективних критерија примјене, који се све више обнављају и усавршавају. Од Инквизиције и концентрационих логора до савременог функционисања политике и технологије у друштву потрошачког изобиља, циљ преостаје један те исти: благостање и руковођење цјелином друштва.¹ Нега је религија називана „опцијумом за народ“, данас потрошачко изобиље и примјене врхунских технологија безличним потрошачким масама² пружају нове „high-tech“ наркотице.

Друштвена етика као политичка теологија представља основу сваке моралне проблематике друштвено-политичких система западног модела. Наравно, нико не може да доведе у питање успјехе друштвено-политичких борби које су по питању људских права, побољшања животних услова уродиле плодом, али и при том засигурно нису искорјениле друштвене проблеме. Истовремено је лако примијетити да се с' времена на вријеме појављују нови проблеми, који теже ка томе да поробе човјека и његово друштво. Анонимност потрошачких маса, еколошка и биотехнолошка криза, механичко и уништавајуће уређење друштва информације и изобиља, сачињавају проблем опадања квалитета живота, чије се побољшање јавља као нова друштвена визија која ће обавезно одвести до нових друштвено и идеолошких промјена. Друштвена етика ће опет бити позвана да се позабави и успјешно ријешити те нове проблеме. Лудачки темпо технолошких примјена науке у свакодневном животу створиће потребу за интервенцијом политике у циљу усвајања једног опште прихваћеног етичког уређења.

Ако желимо да будемо поштени према Православљу, требали би смо без увијања изјавити да оно не располаже једном таквом *објективно мјерљивом и политички примјенивом* друштвеном етиком. Православни етос, такође, не препо-

ручује нити индивидуалну нити субјективну етику, нити се изражава масовно као збир индивидуалних достигнућа врлине. Он у још већој мјери не може представљати друштвено-политички програм који жели да наметне „овоземаљски рај“ једне морално савршене заједнице. Схватање да је „друштвени програм Православља догма о Светој Тројици“, идеја које се појавила у покрету Славофила, ставови Достојевског и Солжењицина о етичком социјализму, али и размишљања одређених овдашњих грчких мислилаца изражавају један друштвено-политички приједлог који је надахнут православним Предањем. И поред тога, историјски садржај једног таквог приједлога још увијек преостаје нешто за чим се трага - чињеница која би требало да нас наведе на то да се озбиљно замислимо.³ Етос слободе и љубави се не програмира, лични став не бива установа, личност се не потчињава организацији и наметању.

Насупрот свакој друштвеној етици, која намећући објективне модусе понашања и имајући за циљ макар и најдостојанственије врjedновање човјека, систематизује и програмира индивидуални и друштвени живот, етос личности се не организује ефективно, не урађа плодом рационално, објективно и наметнуто. Никаква срећа нити моралност, без икакве везе са егзистенцијалном перипетијом човјекове слободе, не може представљати програмски садржај православног етоса.

Аскетски етос личности, евхаристијски начин постојања никада не може да се преобликује у кодекс понашања, да се организује у економски систем и политичку идеологију, јер он не претендује конкурентно на индивидуалну самодовољност, компромисно преживљавање и обезбјеђење живота као биолошке индивидуалности, јер он управо не осјећује смисао Историје као промишљање и очување видова побољшања живота, него као повод за једну корјениту измјену сваког уљепшавања пропадљивости и смрти, и надилази морализујуће захтјеве за промјенама, побољшањем и доприносом структура и установа осјећујући их као утопијске лажне представе и осјећања. Лично и друштвено зло се друштвеним промјенама и компактнијим структурама, наметањем неке савршене друштвене етике ограничава, али и не укида. Оно може бити контролисано само на нивоу личне промјене. Свака друштвена етика само боље управља културом прародитељског гријеха, док етос личности има за циљ надилажење и свргнуће истог. Покајање Цркве прихвата и прима сваки чо-

¹ Види: ΧΥΣΙΑΝΝΑΡΑ, Η ἀσκητική του βίου, Αθήνα 1979, 253-273

² Види: Π ΜΠΡΥΚΝΕΣ, Η άδίκη εθνοφιλία, δοκίμια για το κατάντημα της εθνότητας, Α' Αθήνα 2000

³ Види: Β. ΖΙΑΚΑ, Η βίωση του εθνοφιλίου: Η κρίση της πολιτισμότητας και η ελλειψή λαοφιλίας επί Δόμο, Αθήνα 1996, 201-250

ијеков неуспјех да оствари живот као заједницу и истовремено преображава сваки промашај као став који гаји етос љубави и слободе. Аскетски етос покајања препоручује слободно, а не наметнуто друштвено пројављивање и остварење истине личности.

Осим случајева у којима живот представља конкурентно и рационално претендовање на побољшање, етос слободе, етос Евхаристије и аскезе подрива сваки тоталитарни систем масовног или индивидуоцентричног благостања. Имајући за циљ не побољшање, него *сјасење* живота он оповргава сваки компромисни кодекс понашања. Добро и зло, тачно и погрешно се не процјењују објективно, него увјек мјером слободне као љубавног самонадилажења и заједнице личности. Не одричући потребе за побољшањем животних услова, друштвену борбу за једнакошћу у овоземаљским добрима, он има друге прече ствари, које – само и једино – стварно и у свим временима дају смисао људском животу и заједници.

Иако се православни етос не пружа као један затворен систем правила понашања и наметања објективности, он може да *пружи смисао* свакој пори друштвеног и личног живота. Може да пружи дубље, егзистенцијалне подстреке који ће човјека потаћи да функционише изван и изнад пролазних етичких конструкција, вриједности и правила, која немају никакве везе са егзистенцијалном перипетијом његовог живота. Православни етос може да допринесе поновном проналажењу истинског смисла моралног живота, будући да је јасно да евхаристијски етос личности бива схватиљив само као последица једне егзистенцијалне промјене, само и једино као наставак литургијског искуства и преображења. Етос личности засигурно не пружа алиби за мистицистичке и неисторијске бијегове од друштвених збивања.⁷ Слободан, потврдан одговор на призив на заједницу са Богом са собом носи егзистенцијални преображај човјека и обновљење свијета. Непрекидно дарује искуства Есхатона у оквиру Историје, усмјеравајући је ка бездимензионалном сада заједнице као пуноћи времена и простора.

Православни етос као преображавања свакодневниог живота у Евхаристији имао је утицаја и образовао цијелу једну културу у вријеме Византије и турске владавине. Ако то данас личи на носталгичну успомену, као и традиционалне земљорадничке заједнице из прошлости, то не значи да православни етос ништа не може да пружи данашњем технократ-

ском и потрошачком друштву - наравно не као враћање у прошлост, него као *сшваралачко прилагођавање* прошлости садашњости. У једном друштву задовољстава које тетура између индивидуоцентричности и мас-колективности, гдје је све потчињено Еуклидијском духу јурњаве за корисним, на *углачане површине* потрошачког благостања, етос слободе личности уводи једну другу истину, која као алтернативно рјешење може да усмјери савременог човјека ка томе да збаци јарам безимености и нечовјештва. Етос аскезе, као евхаристијско сагледавање свијета и живота, може да представља потенцијал за друштвене промјене у економији, науци, умјетности, политици.

Савремени човјек се гуши, колико од своје технократске организације и потрошачког благостања, толико и од обавезујуће етике, која површно рјешава његову кризу и његове животне проблеме. „Данас свијету није потребна етика, него етос. Не неко програмирање, него став и начин размишљања. Не неко законодавство, него култура.“⁸ Православни етос може допринијети тој култури правремено и одлучно, *за живи свијета*.

Поговор:

ПРАВОСЛАВНИ ЕТОС И ПОСТМОДЕРНИЗАМ

Религиозно изопачење етоса и феноменологија његових симптома не представља само проблем предањског хришћанског схватања које се судара са, бива прогутано или маргинализовано од стране новије културе и друштва потрошачког и технолошког благостања. Изопачење хришћанског етоса открива да бездани егзистенцијални проблем наше новије културе који се односи на давање смисла, цјеловитост и пуноћу живота свијета и даље остаје без одговора. Нови изазови на пољу биотехнологије и биомедицине откривају немоћ било које друштвене етике и праксе, као био-етике и био-права, да да смисао, а не да просто изађе на крај са ризичним егзистенцијалним последицама примјене технологије у животу човјека и природе.⁹

Есхатолошки карактер православног етоса као *меша-етике* може плодносно и стваралачки водити дијалог са предводницом постмодернистичке мисли у оквиру неке дру-

⁷ Види: Π. ΖΗΖΙΟΥΛΑ, Μητροπολίτου Παργαίων, "Η κτήση της Ευχαριστίας", 171

⁸ Видани на овог погледај часопису Γνήσιος 14/2000 „Ο βιοτεχνολογία и био-εтика“

⁹ Види: Π. ΠΕΤΡΟΥ, Θεολογία και κοινωνική δυναμική, Θεσσαλονίκη 1993, 111-121

ге *постмодернистичке* културе. Предводница позитивних наука већ превазилази своју оvisност о идеологији и управља се ка дијалектичкој онтологији односа. То значи да се цијело здање новијег доба, које се заснива на присвајајућем разумијевању и посједовања објеката, на употребном искориштавању бића тежи ка томе да поново одреди себе у виду једног учествујућег, дакле, личног познања и оцјењивања. Али и челна позоришна умјетност, и углавном филмска умјетност осликава кризу и колапс утилитарних етичких вриједности и „пластичног“ доброг живота, открива безизлазе културе изобиља. Скоро је своје присуство учинила примјетним и једна снажна критичка мисао, углавном у Европи, која оптужује отуђујуће и „смртоносно“ осавремењавање (које са собом носи) нови свјетски поредак „као стварна болест новијег доба“. Неочекивано, али и неки између страсних присталица економије препознају ту културну кризу на прагу трећег миленијума, и то као недостатак потпоришта која би дала смисао слободи и тајни људске личности у нечовјешности неуротичног и неолибералног доба економије.

Православно Предање које негира компромисну етику и у први план ставља евхаристијски и аксетски етос личности, може на позитиван начин допринијети разрјешењу недоумица и безизлаза савремене културе. Поред одбрамбене окренутости самом себи, традиционализама и јалових надметања са Западом, православно Предање је дужно да етосом слободе и љубави личности која дјела да смисао генијалности западне технологије, да дјелотворно повеже западно „организовати“ са источним „бити у заједници“. Православни етос као истина и искуство личног односа са Богом, свијетом и ближњим посједује приједлог живота и културе, изван и изнад природних законитости, приједлог који је у стању да преображава у пронађивост и смрт заробљено биолошко биће у догађај слободне заједнице љубави.